

Hallgatók etikai attitűdvizsgálata

Ethical attitudes by students

E. BARIZSNÉ HADHÁZI¹, ZS. KISS²

¹Debreceni Egyetem Gazdaságtudomány Kar, Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet,
barizsne.hadhazi.edit@econ.unideb.hu

²Debreceni Egyetem Gazdaságtudomány Kar, Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet,
kiss.zsuzsanna@econ.unideb.hu

Absztrakt. Hazai tanulmányokban még kevészer, de nemzetközi forrásokban már gyakrabban találkozhatunk olyan empirikus kutatásokkal, amelyek üzleti területen tanuló hallgatókat mérnek fel etikus magatartásukat vagy attitűdjeiket vizsgálva. Ezen elemzések során többek között arra keresik a választ, hogy a leendő menedzserek milyen magatartásformákat ítélnek etikusnak vagy éppen etikátlannak, s mennyire szigorúak az egyes szituációk értékelése során. Jelen tanulmányunkban célul tűzzük ki, hogy a Debreceni Egyetem gazdasági területein tanuló hallgatók körében végezzünk e tekintetben felmérést.

Abstract. We can read about empirical researches in connection with ethical behavior or attitudes by business students only in few inland but much more foreign papers. These studies examine: which behaviors are ethical or unethical by students and how strict are students in evaluation of situations. This paper aims to explore the attitudes of business students at the University of Debrecen: what they-as future organizational leaders-think about morality of a work situation.

1. Bevezető gondolatok

Az üzleti etika témakörei napjainkban egyre inkább előtérbe kerülnek. Egyre több kutató, tanulmány és elemzés próbálja megfogalmazni és vizsgálni, hogy az etikus vállalkezői magatartás a különböző érintettek szempontjából miért fontos az üzleti szférában. Olvashatunk olyan felmérésekről is, amelyek a versennyel összefüggésben elemzik az üzleti etika különböző részterületeit, lásd például a Transparency International versenykultúra felmérését 2010-ből [3]. Fülöp Márta munkáiban arra kaphatunk választ, hogy a versengő magatartás hogyan függ össze az etikus viselkedéssel [4]. Érdekesek azok a kutatások is, amelyek az etikus és az etikátlan vezetői magatartást elemzik, erről a témáról Brown és Treviño 2006-ban megjelent tanulmánya nyújt összefoglalást [1].

Az üzleti etika témakörén belül olvasgatva került látóköriünk fókuszába azon tanulmányok köre, amelyek az egyetemi hallgatókat vizsgálják etikus magatartásuk és attitűdjeik vonatkozásában. Egyes kutatók a hallgatók puskázási szokásait vizsgálják: a legismertebb szerző ezen a területen McCabe, aki több empirikus kutatást is végzett, melyek egy része az egyetemi hallgatók csalással kapcsolatos magatartásformáira irányult, másik része pedig az erre ható tényezőkre [8] és [9]. Az egyetemi

hallgatókat érintő felmérések másik kérdése, hogy a hallgatók milyen etikai attitűddel rendelkeznek (ezekről a következő fejezetben magunk is áttekintést adunk). Ez utóbbi elemzések abból indulnak ki, hogy a hallgatók etikai értékrendje befolyással van későbbi munkahelyi viselkedésükre is [10]. Utalnunk kell viszont arra a tényre, amit több tanulmány is bizonyított, miszerint a hallgatók etikai tanulmányai nem befolyásolják tetteiket, morális és immorális választásaikat [2] és [11].

Tanulmányunk célkitűzése, hogy a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karán felmérjük a hallgatók egy kisebb csoportjának etikai attitűdjeit.

2. Irodalmi áttekintés

Ezen fejezetünk célja, hogy áttekintsük azon legfontosabb nemzetközi kutatások eredményeit, amelyek az egyetemi hallgatók etikai attitűdjeit vizsgálták.

Az első empirikus kutatás, amelyet ebben a témakörben szeretnénk bemutatni 2009-ben készült: Ludlum és Moskaloinov Oroszországban mérte fel egyetemi hallgatók korrupcióval kapcsolatos attitűdjeit [5]. Tanulmányukban kitérnek az orosz üzleti élet jellemzésére, majd pedig saját kutatási eredményeiket összegzik. Az Ulyanovsk Állami Egyetem 540 hallgatója töltötte ki kérdőívüket 2008 tavaszán, a hallgatók 74%-a üzleti képzésben vett részt, a női hallgatók aránya 2:1 arányban túlréprezentált volt, s kevesebb mint 16%-uk hallgatott üzleti etika tárgyat. Elsőként arra kérték a hallgatókat, hogy nevezzék meg a korrupció három legfőbb okát. A válaszadók 30,19%-a az alacsony szintű jogi kultúrával és a törvények alacsony betartási hajlandóságával, 30%-a az állami intézmények nem hatékony működésével és a joghézagokkal, 23,3%-uk pedig az orosz bürokraták kapzsiságával és immoralitásával magyarázta a korrupciót, míg 16,3%-uk szerint ezt a kérdést nehéz megmagyarázni[5]. A kutatók kíváncsiak voltak arra is, hogy a hallgatók érintettek-e személyesen a korrupcióban, ezért megkérdezték őket, hogy milyen gyakran adnak pénzt annak a személynek, akitől egy saját problémájuk megoldása függ. A hallgatók 8% rendszeresen, 37,47%-a ritkán, 46%-a viszont soha nem tesz ilyet. A kutatók ezt a viszonylag kedvező képet azzal magyarázzák, hogy a hallgatók még kevés szállal kötődnek az üzleti szférához[5]. A felmérés egy másik kérdése arra vonatkozott, hogy ha a hallgató tudomására jut a korrupció, akkor jelentené-e. A hallgatók majdnem 40%-a nyilatkozta, hogy soha nem tenné, s ez a szám több mint hétszerese azokénak, akik határozottan kijelentették, ők bizony a jelentenék a korrupciót (kb. 5%), a többi diák viszont bizonytalanságát fejezte ki válaszában, utalva arra, hogy nem ismerik az erre vonatkozó eljárást, és hogy kihez is kellene fordulniuk[5].

A következő felmérés Ludlum, Moskalionov és Ramachandran nevéhez köthető, ezt 2009 őszén végezték egyetemi hallgatók körében öt campuson az Egyesült Államokban[6].A szerzők Deshpande, Joseph és Maximov kutatási kérdőívét használták fel, illetve egészítették ki. (A kérdéseket az 1. sz. táblázat tartalmazza.)A megkérdezettek száma 725 fő volt, közel 92%-uk üzleti területen tanult, a férfiak és nők aránya közel hasonló volt, 16%-uk dohányzott (csak néhányat említve a hallgatók megkérdezett jellemzői közül). A kutatás a következő eredményekkel zárult: a legetikátlanabbnak ítélt magatartás a titkos információk nyilvánosságra hozatala, egy ártatlan kolléga megvádolása a minket ért váddal, és a jelentések meghamisítása (mennyiségi, minőségi vagy időre vonatkozóan). A leginkább elfogadható magatartás pedig a munkahelyen való falatozás és a tempelmi alvás voltak. Ezeket az

eredményeket egyszerű átlagszámítással határozták meg. Megállapították továbbá, hogy a hallgatók szerint a titkos információk nyilvánosságra hozatala sokkal kevésbé etikus, mint a cég eszközeiből eltulajdonítani dolgokat. Ugyanígy sokkal inkább etikátlan az alkalmazottnak megengedni, hogy megszegje a cég szabályzatait, mint nem jelenteni egy kolléga szabályszegését, illetve saját hibánkat egy ártatlan kollégára kenni sokkal inkább etikátlan, mint elrejteni saját hibánkat. A kutatók konkrét elemzésein túl a legfontosabb megállapításuk az, hogy nem minden etikátlan magatartás ugyanolyan mértékben etikátlan, ezért lehetetlen egységes, mindenkinek megfelelő etikai szabályzatot alkotni az üzleti életben, hiszen ugyanazt a magatartást adott egyének, csoportok egész másként ítélik meg a moralitás mércéje alapján. Amit az egyik csoport etikusnak tekint azt a másik etikátlannak, és fordítva.

Ludlum, Xu, Ramachandran és Teeman 2015-ben megjelent tanulmánya szintén erre a kérdőívre épül, de a megkérdezettek köre már csak három campusra terjedt ki az Egyesült Államokban [7]. A válaszadók 86,5% tanult gazdasági szakon, 55%-uk volt férfi és 45%-uk nő, 17,2%-uk dohányzott. A 20 értékelendő állítás közül a diákok négyet ítélték különösen etikátlannak: megvádolni egy ártatlan kollégát azzal, amivel minket vádolnak; nyilvánosságra hozni a titkos információkat; valaki más munkájáért learatni a babérokat és jelentést hamisítani, ezekre az átlagérték nagyobb lett, mint 4. Tíz állítás lett mérsékelten etikátlan, ezen állítások átlagértéke 3,5-4 között volt, öt állítás volt kis mértékben etikátlan (3,0-3,5 átlagérték között) és egy magatartást (a munkahelyi falatozgatást), lényegében nem tartanak etikátlannak a hallgatók (3-nál kisebb átlagérték).¹Ludlum és munkatársai megállapították továbbá, hogy a nők etikusabbak, mint a férfiak, s hogy egyes kérdésekben a dohányzók etikusabbak, mint a nem dohányzók (12., 13. és 14. állítások). Ez utóbbira sem elméleti, sem tapasztalati magyarázatot egyelőre nem tudtak adni.

3. Kutatásunk módszertanáról

Jelen tanulmányunk célja felmérni a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának egy kisebb hallgatói csoportját etikai attitűdjeik tekintetében. A kérdőív kitöltésére első és harmadéves gazdálkodási és menedzsment alapszakos, illetve másodéves vezetés- és szervezés mesterszakos hallgatókat kértünk meg 2016. februárjában. 67 kitöltött értékelőlap jutott vissza hozzánk, melyek közül 12 volt hiányos. Bár kutatásunk nem reprezentatív, eredményeink nem általánosíthatóak, ennek ellenére képet ad hallgatóink etikai attitűdjéről.

Értékelendő állítások ²
A cég által fizetett szolgáltatásokat személyes használatra igénybe venni (pl. telefonszolgáltatás).
A számlán szereplő tételek növelése a számla értékének több mint 10%-ával.
Ajándékot adni vagy kedvezményeket nyújtani egy számunkra

¹ Az átlagértékek a teljes mintára vonatkoztak.

² Az értékelés módja 5 fokozatú Likert skálán: 1 = Nagyon etikus; 2 = Etikus; 3 = Semleges; 4 = Etikátlan; 5 = Nagyon etikátlan.

kedvező szerződés létrehozása érdekében.
Elhúzni a munkavégzés idejét.
Titkos információkat nyilvánosságra hozni.
Saját ügyeket intézni munkaidőben.
Elfedni valakinek a hibáját.
Megvádolni egy ártatlan kollégát azzal, amivel valójában téged vádolnak.
Valaki más munkájáért learatni a babérokat.
Meghamisítani egy jelentésben az időre, a mennyiségre vagy a minőségre vonatkozó adatokat.
A számlán szereplő tételek növelése a számla értékének kevesebb mint 10%-ával.
Betegnek vallani magunkat, hogy szabadnapunk legyen.
Elaludni munka közben.
Engedélyezni egy alkalmazottnak, hogy a cég szabályzatait megszegje.
Kisebbségi lopásokat elkövetni a cég eszközeiből, készletéből.
Elaludni a templomban.
Ajándékot vagy kedvezményeket elfogadni egy kedvező szerződés létrejötte érdekében.
Külön szabadidőt „lecsípni” magunknak (pl. késni a munkahelyről vagy korábban letenni a munkát).
Falatozni, büfézni a munkahelyen.
Elhallgatni, ha mások megszegik a vállalati politikát vagy szabályzatot.

1. táblázat: A kutatásban értékelendő állítások

(Forrás: [5])

A diákok az 1. táblázatban már bemutatott állításokat értékelték 5 fokozatú Likert skálán.³ Kutatási kérdésünk arra vonatkozik, hogy mely magatartásformákat tartanak leginkább, s melyeket legkevésbé etikusnak diákjaink, ezt a teljes minta átlagát vizsgálva állapítjuk meg. Eredményeink bemutatása

³ A külföldi diákokhoz hasonlóan a következők szerint: 1 = Nagyon etikus; 5 = Nagyon etikátlan.

2 = Etikus;

3 = Semleges;

4 = Etikátlan;

során kitérünk a különböző hallgatói csoportok között meglévő szignifikáns eltérésekre is (95%-os konfidencia intervallumot tekintve).

4. Kutatásunk eredményei

A teljes mintára vonatkozó átlagokat tekintve az egyes állítások sorrendjét a 2. táblázat szemlélteti.

Értékelendő állítások	A teljes minta átlaga	Szórás
Titkos információkat nyilvánosságra hozni.	4,78	0,67
Megvádolni egy ártatlan kollégát azzal, amivel valójában téged vádolnak.	4,78	0,64
Kisebb lopásokat elkövetni a cég eszközeiből, készletéből.	4,6	0,57
Valaki más munkájáért learatni a babérokat.	4,55	0,72
Meghamisítani egy jelentésben az időre, a mennyiségre vagy a minőségre vonatkozó adatokat.	4,46	0,89
Elaludni munka közben.	4,33	0,87
Engedélyezni egy alkalmazottnak, hogy a cég szabályzatait megszegje.	4,25	0,74
A számlán szereplő tételek növelése a számla értékének több mint 10%-ával.	4,03	0,85
Elaludni a templomban.	4,03	0,99
Betegnek vallani magunkat, hogy szabadnapunk legyen.	3,75	0,78
Elhúzni a munkavégzés idejét.	3,72	0,77
Saját ügyeket intézni munkaidőben.	3,60	0,77
A számlán szereplő tételek növelése a számla értékének kevesebb mint 10%-ával.	3,55	0,9
Külön szabadidőt „lecsípni” magunknak (pl. késni a munkahelyről vagy korábban letenni a munkát).	3,55	0,83
Elfedni valakinek a hibáját.	3,34	1,18
Ajándékot vagy kedvezményeket elfogadni egy kedvező szerződés létrejötte érdekében.	3,28	1,12
Ajándékot adni vagy kedvezményeket nyújtani egy számunkra kedvező szerződés létrehozása érdekében.	2,99	1,11

A cég által fizetett szolgáltatásokat személyes használatra igénybe venni (pl. telefonszolgáltatás).	2,97	0,99
Elhallgatni, ha mások megszegik a vállalati politikát vagy szabályzatot.	2,97	0,99
Falatozni, büfézni a munkahelyen.	2,69	0,81

2. táblázat: Az értékelendő állítások sorrendje azok átlaga szerint

(Forrás: Saját adatbázis alapján)

A magyar diákok megítélése szerint 9 olyan állítás volt, amelyik a különösen etikátlan kategóriába tartozik (ahol az átlag 4 fölötti értéket mutat). Többek között: a titkos információk nyilvánosságra hozatala, a minket ért vádakkal mások megvádolása, eltulajdonítani a cég eszközeiből, más munkájának babérjait learatni, a jelentések meghamisítása, a munka közbeni alvás, a céges szabályzatok megszegésének engedélyezése, a számlák 10%-nál nagyobb értékű növelése és a templomban alvás azok a magatartások, amelyek hallgatóink meglehetősen etikátlannak tartanak. Mérsékelten etikátlan betegnek vallani magunkat, húzni a munkavégzés idejét, magánügyeket intézni munkaidőben, a számla értékének növelése 10%-nál kisebb értékben és lecsípni a munkaidőből (ezen állításoknál az átlag 3,5 és 4 között volt). Csak kis mértékben etikátlan, ha valakinek a hibáját elfedjük vagy pedig ajándékot fogadunk el kedvezőbb feltételek elérése céljából (átlag 3-3,5 között). Végül a hallgatók nem tartják etikátlannak, ha ajándékot adunk kedvezőbb feltételek elérése céljából, ha a cég szolgáltatásait magáncélokra használjuk, ha elhallgatjuk, hogy mások megszegik a céges szabályzatot vagy pedig falatozunk a munkahelyen (átlag 3 alatt).

Az adatokat elemezve –Ludlum és szerzőtársaihoz hasonlóan- mi is megállapíthatjuk, hogy a hallgatók számára nem egységes annak megítélése, mi etikus és mi nem. Ugyanis ha így lenne, akkor az átlagok sokkal jobban széthúzódnának (a lehetséges 1 és 5 érték felé a két végponthoz).

Vegyük még egy dolgot észre: a válaszok szórását tekintve azt látjuk, hogy a különösen etikátlan és az etikus cselekedetek kevésbé, míg a mérsékelten etikátlan magatartásformák erősebb szórást mutatnak. Azaz, a diákok viszonylag jól el tudták határolni, hogy mit ítélnek meg nagyon etikátlannak és valóban etikusnak, viszont amiben bizonytalanok, ott valamennyien azok.

Megállapíthatjuk továbbá azt is, hogy hallgatóink igen eltérő szituációkat tartanak etikusnak és etikátlannak, mint amerikai társaik. Ez természetesen nem meglepő eredmény, hiszen az etikai értékítéletre a társadalmi kultúra nagy hatással van, de maga az üzleti élet etikai kultúrája is egészen más hazánkban, mint az Egyesült Államokban.

Kísérletet tettünk arra is, hogy a különböző hallgatói csoportok etikai attitűdjei között szignifikáns különbségeket keressünk, sajnos azonban nem jártunk sok sikerrel. Egyetlen állítás esetében mondható csak el, hogy a fiúk átlaga szignifikánsan magasabb a lányokénál, ez pedig a titkos információk nyilvánosságra hozatala tekintetében figyelhető meg. Ennél a kérdésnél a fiúk átlaga 5 (!) volt, míg a lányoké 4,7 (5%-os szignifikanciaszint mellett), azaz a fiúk igen szigorúak voltak etekintetben, míg a lányok megengedőbbek.

5. Záró gondolatok

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karának hallgatói milyen etikai attitűddel rendelkeznek.

Elsőként bemutattunk néhány kapcsolódó empirikus kutatást, melyek ebben a témakörben készültek, kitértünk legfontosabb eredményeikre is. Ezután Ludlum és szerzőtársai tesztjét használva saját hallgatóink etikai attitűdjeit értékeltük. Megállapítottuk, hogy hallgatóink etikai értékrendje egészen más a szituációk értékelése alapján. Áttekintettük azt is, hogy a diákok mely magatartásformákat ítélik különösen etikátlannak, s melyeket etikusnak, illetve milyen szignifikáns különbséget találunk a hallgatók egyes csoportjai között adott kérdésekre vonatkozóan.

Kutatásunk azonban itt nem érhet véget, hiszen egyrészt jelen esetben meglehetősen kis mintán volt lehetőségünk elemzéseket végezni, érdemes lenne a vizsgálatot szélesebb hallgatói körre kiterjeszteni. Egy másik jövőbeli kutatási irány lehet az is, hogy a diákok különböző tulajdonságai terén lépünk tovább, azaz megvizsgáljuk azt, milyen egyéb tényezők befolyásolják még etikai attitűdjüket a most figyelembe vett ismérveken túl.

Hivatkozások

- [1] M. E. Brown, L. Trevino (2006), *Ethical leadership: A review and future directions*, The Leadership Quarterly, 17, pp 595–616.
- [2] M. T. Curren, K. R. Harich (1996), *Business Ethics: A Comparison Of Business And Humanities Students And Faculty*, Journal of Education for Business, 72/1, pp 9-12.
- [3] R. Csécsi, D. Lakatos, T. Stalzer, L. Székely (2013), *Korrupció a magyar felsőoktatásban*, Transparency International Magyarország, Budapest
- [4] M. Fülöp (2008), *Verseny a társadalomban – verseny az iskolában*, In: BENEDEK, A. – HUNGLER, D. (szerk.), VII. Nevelésügyi Kongresszus, Az oktatás közügy, Budapest, pp 51-74.
- [5] M. Ludlum, S. Moskaloinov (2009), *Identifying Russia's Corruption Problem: A College Student Survey*, Proceedings of the Academy for Studies in International Business, 9/9. pp 17-21.
- [6] M. Ludlum, S. Moskaloinov, V. Ramachandran (2013), *Examining Ethical Behaviors by Business Students*, American International Journal of Contemporary Research, 3/3, pp 13-21
- [7] M. Ludlum, W. Xu, V. Ramachandran, J. Teeman (2015), *Maturity, Gender, Parenthood and Ethical Orientation: A Three Campus Survey*, Mustang Journal of Business and Ethics, 6, pp 67-78
- [8] D. L. McCabe, L. K. Trevino (1993), *Academic Dishonesty: Honour Codes and Other Contextual Influences*, The Journal of Higher Education, 64/5, pp 522-538.

- [9] D. L. McCabe, L.K. Trevino (1996), *What We Know about Cheating in College*, *Change*, 28/1, pp 28-33
- [10] R. L. Sims (1993), *The Relationship Between Academic Dishonesty and Unethical Business Practices*, *Journal of Education for Business*, 68/4, pp 207-211.
- [11] E. P. Waples, A. L. Antes, S. T. Murphy, S. Connelly, M. D. A. Mumford (2009), *A Meta-Analytic Investigation of Business Ethics Instruction*, *Journal of Business Ethics*, 87, pp 133-151.